

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 1 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазасва Раҳбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий Университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Жаҳон Тиллари Университети

"Ўтмишга назар" журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial Board of the Look to the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
Жаҳон Тиллари Университети*

Зияева Доно Хамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Тошқи
ишлар вазирлиги қошидаги Дипломатия
академияси, Қозоғистон Республикаси*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент Кимё -
Технология Институтида*

Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Муртазаева Раҳбар, Адиллов Аббор, Саипова Камола ЎРТА ОСИЁДА ТОЛЕРАНТЛИК ТАМОЙИЛИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ (ҚАДИМГИ ВА ИЛК ЎРТА АСРЛАР МИСОЛИДА).....	4
2.Эргашева Юлдуз ЎЗБЕКИСТОНДА "МАДАНИЙ ИНҚИЛОБ" СИЁСАТИ ВА УНИ АМАЛГА ОШИРИШ УСУЛЛАРИ.....	22
3.Абдуллаев Диёржон АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА ХАЙРИЯ ВА ҲОМИЙЛИК ФАОЛИЯТИ.....	30
4.Bakhtiyorzoda Oydinhon ZAMONAVIY BOSQICHDA O'ZBEKISTON OLTIN QAZIB OLISH SANOATINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	37
5.Комилов Ойбек ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА СУҒОРИШ ИШЛАРИНИНГ ПАХТАЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ЙЎНАЛТИРИЛГАНЛИГИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ (XX АСРНИНГ 50-70-ЙИЛЛАРИ МИСОЛИДА).....	42
6.Маткаримов Хамиджон ХОРАЗМ ВОҲАСИДА ҚАДИМГИ ДАВРГА ОИД АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	49
7.Махмудов Бехзод ҚАРЛУҚ-ҚОРАҲОНЛАР ДАВЛАТИНИ ЮЗАГА КЕЛИШИНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ОМИЛЛАРИ.....	59
8.Рузматова Шаходат Қўқон хонлиги ҳудудидаги шаҳарлар ва аҳолининг ГЕОГРАФИК ЖОЙЛАШУВИ.....	66
9.Ҳамаев Нодирбек ТУРКИСТОНДА СОВЕТ ҲОКИМИЯТИГА ҚАРШИ ҚУРОЛЛИ ҲАРАКАТ ("YENI TÜRKİSTAN" ВА "YAŞ TÜRKİSTAN" МАТЕРИАЛЛАРИ АСОСИДА).....	72
10.Тажимирзаев Элёрбек ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚИШЛОҚ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ МАДАНИЙ-МАИШИЙ ТУРМУШ ТАРЗИ МАСАЛАЛАРИ (1960-1980 ЙИЛЛАР).....	79
11.Эгамбердиева Нигора АМУДАРЁНИНГ ҚУЙИ ОҚИМИДА СУНЪИЙ СУҒОРИШ ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ (МИЛ.АВВ.VIII- МИЛОДИЙ IV АСРЛАР).....	85
12.Абдулхай Гулчехра ТУРКИСТОН АССР: ҚАНДАЙ ДАВЛАТ БЎЛИШИ КЕРАК ЭДИ?.....	96

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Абдуллаев Диёржон Нодиржон ўгли
Тошкент давлат педагогика университети,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори,
электрон манзил: adn20@mail.ru

АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА ХАЙРИЯ ВА ҲОМИЙЛИК ФАОЛИЯТИ

For citation: Diyorjon Abdullaev. CHARITY AND SPONSORSHIP IN THE TIME OF AMIR TEMUR AND TEMURIDS. Look to the past. 2020, vol. 1, issue 3, pp. 30-36

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-1-3>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Темурийлар даври тарихий шахсларининг маданият ва илм-фан соҳасидаги ҳомийликлари, боғ-роғ, иморат, маданий обидалар қурганлиги, сув иншоотлари, канал ва ариқлар ўтказганлиги, мактаб, мадраса, масжид, шифохона, ҳаммом, рабоб ва карвонсаройлар барпо этиб, давлатнинг ижтимоий-маданий жиҳатдан тараққий этишига қўшган хиссаси, уларнинг хайрли ишлари ҳамда ҳомийлик фаолиятлари ёритилган.

Калит сўзлар: Темурийлар давлати, "Темур тузуклари", "Ҳайрат ул-аброр", саховат, хайрия, ҳомийлик, ижтимоий ҳимоя, кебекий.

Абдуллаев Диёржон Нодиржон угли
ТГПУ имени Низами, доктор философии по историческим наукам (PhD)
электрон почта: adn20@mail.ru

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТЬ И СПОНСОРСТВО ВО ВРЕМЕНА АМИРА ТИМУРА И ТИМУРИДОВ

АННОТАЦИЯ

В этой статье описывается, как историки эпохи Тимуридов создавали культурные и научные основы, сады, здания, культурные объекты, водные сооружения, каналы и арки, школы, медресе, мечети, больницы, бани, рабат и караван-сараяев, содействие социально-культурному развитию государства, их благотворительная деятельность и спонсорство.

Ключевые слова: государство Темуридов, "правила Темура", "Хайрат уль-аброр", щедрость, благотворительность, спонсорство, социальная защита, особенность.

Diyorjon Abdullaev

TSPU named after Nizami,
Doctor of Philosophy in historical sciences (PhD)

e-mail: adn20@mail.ru

CHARITY AND SPONSORSHIP IN THE TIME OF AMIR TEMUR AND TEMURIDS

ABSTRACT

This article describes how the historians of the Temurid epoch created cultural and scientific foundations, gardens, buildings, cultural objects, water facilities, canals and arches, schools, madrasas, mosques, hospitals, bathhouses, rabbats and caravanserais, promoting social cultural development of the state, their charitable activities and sponsorship.

Index Terms: state of Temurids, "rules of Temur", "Khairat ul-abror", generosity, charity, sponsorship, social protection, peculiarity.

1. Долзарблиги:

Тарихий жиҳатдан олиб қараганда, ижтимоий ҳимоялаш тизимидаги хайрия ва ҳомийлик қадриятлари умумбашарий қадрият бўлиб, аждодларимизнинг феъл-атвори, турмуш-тарзи, хатти-ҳаракатига сингиб, ушбу фазилатлари бевосита жамоавийлик билан уйғунлашиб кетган. Чунки жамоавийлик туйғуси бор халқда сахийлик, саховатлилик фазилатлари камол топади. Халқимизнинг "бир майизни қирқ киши бўлиб ебди", деган нақли ҳам бежиз айтилмаган, албатта. Саховатнинг асл манбаи минг-минг йиллар мобайнида ўз бошидан не-не синовларни ўтказган халқимизнинг биргаликда, ҳамжиҳатликда яшашнинг афзаллигини туйишидан, ҳар қандай фавқулодда содир бўлган воқеа-ҳодисаларни юртга келган тўй дея мардона кутиб олиб, уларни бир ёқадан бош чиқариб бартараф этиши, оғир кунларда бир бурда нонни қўни-қўшниси билан баҳам кўриши ва асрий турмуш тарзи тажрибасидан ҳосил бўлган маънавий дунёсидан келиб чиқади.

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар - тарихийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетма-кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган. Дарҳақиқат, тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, Ўзбекистон тарихининг муҳим тарихий даврларидан бири ҳисобланган Темурийлар давлати ҳукмдорлари ҳамда ижод қилган илм-маърифат вакиллари томонидан кишиларга ғамхўрлик кўрсатиш, аҳолига ёрдам ва имтиёзлар бериш, ҳар хил қулайликлар яратиш одат бўлган. Тарихга чуқурроқ назар ташласак, ўтмишда хайрли ишлар билан кўплаб давлат арбоблари, йирик мулк эгалари, илм-фан вакиллари, тижоратчилар, дин ва тасаввуфнинг етакчи вакиллари ҳам шуғулланганлигининг гувоҳи бўламиз. Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Шохруҳ, Ҳусайн Бойқаро, Хўжа Аҳрор, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий каби тарихий шахсларнинг нафақат маданият ва илм-фан ҳомийлари бўлганликлари, балки боғ-роғлар, иморатлар, маданий обидалар қурганлиги, сув иншоотлари, канал ва ариқлар ўтказганлиги, мактаб, мадраса, масжид, шифохона, ҳаммом, работ ва карвонсаройлар барпо этишда ҳомийлик

қилганликлари учун ҳам катта шуҳратга эга бўлганлар.

3. Тадқиқот натижалари:

Хусусан, Соҳибқирон Амир Темур даврида фан, маданият, санъат ва адабиёт юксалиши билан биргаликда йирик қурилиш ва бунёдкорлик ишлари амалга оширилган. Мамлакатда касалхоналар, дорихоналар, кутубхоналар барпо этилган. Соҳибқирон Амир Темур даврида Жаҳонни ҳозир ҳам лол қолдираётган меъморий обидалар барпо этилган. Амир Темурнинг саъй-ҳаракатлари билан мадрасалар, масжидлар, хонақоҳлар, саройлар, бозорлар, работ-у карвонсаройлар, кўприклар, сув ҳавзалари ва бошқа иншоотлар бунёд этилган. Амир Темур томонидан барпо этилган давлат бошқаруви фаолияти инсонпарварлик ва меҳр-шафқат тамойиллари асосида иш кўрган. У ўз давлатида аҳолининг ночор қатламларига ғамхўрлик муносабатида бўлганлигини кузатамиз. Масалан, Темурийлар даврида қашшоқликни тугатиш мақсадида бошпаналар ташкил қилиниб, камбағаллар улардан нафақалар олиб турганлар [13,Б.23-24]. Бундан ташқари Амир Темурнинг солиқлар ҳақидаги қоидаларида ҳам "Солиқлар йиғишда халқни оғир аҳволга солишдан, ёки ўлкани қашшоқликка тушириб қўйишдан эҳтиёт бўлиш зарур. Негаки, халқни хонавайрон қилиш давлат хазинасининг беқувватлиги ҳарбий кучларнинг тарқоқланишига, бу эса, ўз навбатида ҳокимиятнинг кучсизланишига сабаб бўлиши..." таъкидлаб ўтилган [12,Б.12]. Амир Темур ўз даврида аҳолининг ижтимоий аҳволи ҳақида қайғурган ва ўз аҳолиси орасида ночорлар сонининг ортиб кетмаслиги чораларини кўрган. У ночорлар орасида ногиронлар ва заифлар ҳақида ҳам алоҳида ғамхўрлик қилган. Бу ҳақида Темур тузукларида шундай таъкидланган: "Амр этдимки... фақиру мискин, бирон касб қилишга ожиз шол кўрларга нафақа белгилансин... Яна буюрдимки, ҳар бир мамлакат фатҳ этилгач, у ернинг гадоларини тўплаб, кундалик емиш, ичишларини бериб, уларга бирон вазифа белгилансин. Ҳамда барча тамғалансинлар, токи бошқа гадолик қилмасинлар. Яна амр этдимки, катта-ю - кичик ҳар бир шаҳар, ҳар бир қишлоққа масжид, мадраса ва хонақоҳлар бино қилсинлар, фақиру мискинларга лангархоналар, йўловчилар кўниб ўтадиган жой ғарибхона, кексалар учун шифохона қурдирсинлар ва уларда ишлаш учун табиблар тайинлансинлар" [10,Б.67]. Шунингдек, халқнинг соғлигини сақлаш, беморларни даволаш, етим-есирлар ҳақида ғамхўрлик қилиш борасида муҳим ишлар амалга оширилган.

Шунингдек, Амир Темур хоҳ Самарқандда бўлсин, хоҳ сафарда бирор жойда озгина тўхтаб қолса, албатта бир хайрли ишни амалга оширишни режалаштиради, деб ёзган эди, тарихчи Шарафуддин Али Яздий [15,Б.194]. Соҳибқироннинг хайрия бобида қилган ишларидан бири сифатида 1381 йил Хуросонга юриши чоғида Мурғоб водийсида тўхтаб, у ерда кўплаб ариқлар чиқаришни буюрган [2,Б.132]. Шунингдек, Амир Темур 1403 йили Қорабоғда қишлаб қолган вақтида Байкалон шаҳрини [4,Б.132] қайта тиклашга буйруқ берган. Соҳибқироннинг бундай хайрли ишларига яна кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Жумладан, "Биз ҳазрати Темурни буюк бунёдкор деб бошимизга кўтарамиз. Рўйи заминнинг сайқали бўлмиш Самарқандда, Шаҳрисабз, Бухоро, Тошкент ва соҳибқирон барпо этган бепоён салтанатнинг бошқа ҳудудларида бунёд этилган нодир меъморий обидалар, тенгсиз боғу роғлар Темурбек бобомизга хос амалий шижоат самарасидир" [6,Б.167] - деб бежиз айтилмаган эди.

Бундай юксалиш, айниқса, Амир Темурнинг набираси Мирзо Улуғбек (Муҳаммад Тарағай Кўрагоний) замонасида ҳам давом этган. Мирзо Улуғбек

салтанат ҳукмдори ва машҳур астроном бўлиши билан бир қаторда мамлакатда адолат ўрнатишга, илм-фан ривожини таъминлашга ҳомийлик қилган. Унинг даврида бугун жаҳонга донғи кетган Самарқанд расадхонаси қад кўтарди, қатор масжид, мадрасаларни қуриш ниҳоясига етказилди, унинг атрофида жам бўлган илм аҳлига, мадрасалар талабаларига етарли шароит яратиб беришга ҳаракат қилинди, ҳукмдорлар ўртасидаги уруш-низоларни бартараф этишга алоҳида эътибор қаратиб келинди, халқ фаровонлиги ва юрт ободончилигини амалга оширишни ўзининг олий мақсади деб билди. Улуғбек Самарқанд, Бухоро ва бошқа шаҳарларда ўнлаб масжидлар, ҳаммомлар, карвонсаройлар, йўллар, шифохоналар қурдирди. Булар ичида энг машҳури 1414-1428 йиллари Самарқанд яқинидаги Оби-Раҳмат ёқасида қурилган расадхонадир. Одамларга меҳрибонлик қилиш, қийин шароитларда уларга ҳамдард бўлиш ҳар бир кишининг Аллоҳ олдидаги муқаддас бурчи эканлигини эътироф этиб, Мирзо Улуғбек кўп жабр ва ортиқча зулм ўтказган Ашраф ибн Темиртош, ибн Чўпон Сулдуз каби хонларни қоралаган. Улуғбек бандаларининг каттаси ҳамда кичигининг ҳам бошини марҳамат қўли билан сийлаган Тўқта Бойхон ва Тармаширхон ибн Дуво Чечанхон каби ҳукмдорларнинг номларини ҳурмат билан тилга олади [7, Б.231, 249-250].

Замонасининг етук олими Абдураҳмон Жомий сахийлик деганда, эвазига бирор нарса талаб қилмайдиган, беминнат ва холис ёрдамни тушунган. "Саҳоват, - деб таъкидлайди Жомий, - бирор нарсага қараб ёки эвазига бирор нарса талаб бўлса, ҳатто талаб этилган нарса мақтов ва миннатдорчилик бўлгани тақдирда ҳам, у саҳоват эмас" [1, Б.14].

"XV-XVI аср Самарқанд хужралари" номи билан О.Д.Чехович томонидан нашрга тайёрланган вақф хужжатлари тўғрисидаги китобда Хожа Аҳрор Валийнинг Темурийлар саройидаги баланд мартабаси, унинг Ўрта Осиё ва Афғонистондаги улкан бойликлари, сон-саноксиз мулклари ҳақида гувоҳлик берилган [5, Б.12]. Нақшбандия тариқатининг назарий, амалий жиҳатларини бойитиб, бу таълимотнинг машҳур бўлишига ҳисса қўшган Ҳазрат Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор ўз хўжалик фаолиятдан олган даромаднинг кўпгина қисмини, шахсий маблағларини мадраса, хонақоҳ ва масжидлар қуриш, мударрис ва талабалар, хонақоҳ кўноқлари, масжид хизматчиларини моддий таъминлаш баъзан эса бир шаҳар аҳолиси бошига тушган оғир солиқларни тўлаш, муҳтожларга доимий тарзда хайр-эҳсон қилиш каби ишларга сарфқилган. Жумладан, Муҳаммад Қозининг "Силсилат ул-орифийн" асарида баён қилинишича, умрининг охирларида Тошкентга борганида қаҳатчилик ва вабо туфайли Туркистондан кўчиб келганларга ҳар куни кўй, мол сўйиб, нон ёптириб, бегараз ёрдам кўрсатганлар [8, Б.87-88]. Шунингдек, Умаршайх Мирзо Тошкент аҳолисидан 250 000 динор ҳажмида солиқ талаб қилганида Хожа Аҳрор бу маблағнинг ҳаммасини ўзи тўлаб, яна 70000 динорни ҳам солиқ йиғувчиларга топширган. Шунингдек, Хожа Аҳрор томонидан Самарқандда, Тошкентда ва Қобулда ҳам мадрасалар қурдирилганлиги ҳақида манбаларда учрайди [9, Б.11].

Ўзбек адабий тилининг асосчиси, Темурийлар даври илм-фан ҳомийси, мутафаккир, давлат арбоби Алишер Навоий ижодида меҳр ва мурувват, хайру-эҳсон, хайру саҳоват, сахийлик ғояларини ўзига сингдирган ахлоқий тарбия масалалари катта ўрин тутди. "Ҳайрат ул-аброр" асарининг бешинчи мақоласида Навоий хайру эҳсон (карам) масаласига тўхталади. Бу бобда ҳам шоир ўз фикрларини чиройли, силлиқ баён этишга ҳаракат қилади. Унинг мулоҳазаларига кўра, хайр саҳоват шундай улуғ нарсаки, уни давлатманд одамнинг бошидаги тож (афсар)га ўхшатиш мумкин. Шу тожга қадалган қимматбаҳо гавҳарни эса

карам деб тасаввур этса арзийди. Навоий фикрича, хайру саховат кўрсатишга қодир одам ҳеч маҳал бахиллик (бухл) йўлини тутмаслиги, бойлик даражасига эришганидан хурсанд бўлиб, Оллоҳ таолога шукрлар қилиб яшаши зарур. Алишер Навоий бутун умри давомида халқпарварлик ва ватанпарварлик ғояларини юксак бадиий маҳорат билан умрбоқий асарларида ифодалаш билан чекланиб қолмай, амалий фаолиятида миллат ва давлат равнақи йўлида тинимсиз фаолият олиб борган. Алишер Навоий хайрия ва ҳомийликка оид фикрларни билдириш билан бирга, уни амалга оширишга ҳам ҳаракат қилган. У бутун умрини, бутун кучини, бутун маблағини мамлакатни обод қилиш, илм ва маърифатни ривожлантириш йўлида сарфлаган. Навоий халқ фойдаси учун улкан ва маҳобатли мадрасалар, кутубхоналар, касалхоналар, ҳаммомлар, работлар, ҳовуз, кўприк ва бошқа бинолар қурдирган. Тарихчи Хондамир Алишер Навоий қурдирган иморатлар орасида 52 та работ, 19 та ҳовуз, 16 та кўприк, 8 та ҳаммом, кўплаб масжид, 12 та мадраса, 5 та мақбара, кутубхона, шифохона ва бошқа бинолар борлигини бирма-бир кўрсатиб ўтади [1,Б.23]. Айрим маълумотларга кўра Хуросонда, хусусан, Ҳирот ва унинг атрофларида Навоий ва унинг сафдошларининг ташаббуси билан 300 дан ортиқ жамоат бинолари, шунингдек, истироҳат боғлари, суғориш иншоотлари, ҳовуз, ариқ, кўприк, сув омборлари, тўғонлар қурилган. Буюк мутафаккир Алишер Навоий қурдирган бинолар, суғориш иншоотларидан халқ оммаси кенг кўламда фойдаланганлар. Алишер Навоий янги бинолар қуриш билан бирга эски биноларни таъмирлашга ҳам эътибор берди. Жумладан, у таъмир эттириб, зеб бердирган Жомеъ масжиди ҳовлисининг узунлиги 114 метр, эни 84 метр бўлиб, унинг 6 та дарвозаси бўлган. Бу Жомеъ масжиди ҳозир ҳам Ҳиротнинг энг гўзал меъморий обидаларидан бири ҳисобланади [9,Б.13]. Навоий Ҳиротда Инжил дарёсининг ёқасида Ихлосия, Қудсия, Сафоия, Шифоия ва Унсия номли маҳобатли бинолар барпо қилдирган. Унсияда ўзи яшаб мукамал кутубхонага асос солган. Ушбу кутубхонадан ўз замонасининг барча илм ва санъат арбоблари фойдаланган. Хуросон ва Астробод йўлида Работи Ишқ, Тус ва Ҳирот йўлларида Работи Сангбаст, Нишопур ёнида Диробод сингари карвонсаройлар солдирган. Ўз маблағлари ҳисобидан Тус вилоятининг юқори томонида бўлган Чашмаи Гулистон булоғидан Машҳадга сув келтириш учун ўнта тош келадиган ергача ариқ қазиш ишини амалга оширган. "Бадоеъ ул вақоеъ" ("Нодир воқеалар") асарининг муаллифи Восифий ўз асарида бир кун Алишер замонасининг, атоқли артисти, ҳажвчиси Абдулвосийннинг ижодини тақдирлаб уни ўнг минг танга пул, зийнатли эгар анжоми билан бир от, энг яхши мовутдан тикилган чакмон билан мукофотлаганини сўзлайди. Алишер Навоий ҳатто умрининг сўнгги йилларида ҳам хайрли ишларни мутассил давом эттирган. Мисол учун, 1500 йилда Ҳирот шаҳри ва унинг атрофидаги аҳолидан 100 минг кебекий [14,Б.218] солиқ тўлаш талаб этилганда ва 50 минг кебекийни Ҳирот аҳлидан ундириб олишга буйруқ берилганда Навоий ҳозирги фурсатда халққа ўринсиз солиқ солиш Султон Ҳусайн Бойқаро давлатига муносиб бўлмас, элда норозилик уйғотар, деб шунча пулни ўзи тўлаб юборган. Алишер Навоийнинг бутун ер-суви, мол-мулкидан ҳар куни 18 минг шоҳруҳий динор миқдорида даромад келишига қарамай, бу пуллар юқоридаги каби хайрли ишларга сарф этилган [3,Б.54]. Алишер Навоийнинг гамхўрлиги ва ҳомийлиги остида бу даврда Хондамир, Мирхонд, Давлатшоҳ каби етук тарихчилар, Беҳзод, Шоҳ Музаффар каби истеъдодли рассомлар, уста Муҳаммад Сабзий, уста Кавомиддин каби кучли архитекторлар, Султон Али каби машҳур ҳаттотлар, Ҳусайн Удий, Қулмуҳаммад найи каби буюк

мусиқашунослар яшаб ижод этганлар. Навоий ғамхўрлиги ва раҳбарлигида олимлар томонидан йигирмага яқин тарихий, илмий асарлар яратилган [11,Б.14-16].

4. Хулосалар:

Хулоса ўрнида, шуни айтиш жоизки, халқимиз улуғ фазилатлари хайрия ва ҳомийлик фаолиятининг натижаси энг аввало, жамиятда бунёдкорлик ишларининг амалга ошганлигида, жамият аҳолисининг моддий-маънавий юксалишида кўринади. Ўзбекистон тарихининг турли даврларида жумладан, Темурийлар даврида ҳукмдор, давлат арбоблари, олим ва мутаффакирлар томонидан шахсга, халқга, ватанга бўлган эътибор ўз ижод ва ижтимоий фаолиятлари мағзида ифодаланган. Тарихий шахслар ўз замонасидаги зулм ва қашшоқлик исканжасида қолган халқни улуғлаб, умуминсоний фазилатларни тағиб этиш билан, халқни бахтиёр қилиш йўлида, бутун вужуди билан кураш олиб борганлар. Улар томонидан амалга оширилган хайрли ишлар бугунги кунда ёдга олиниб, ҳамон эъзозланиб, қадрланиб келинади. Ватанамиз тарихида ўчмас из қолдирган тарихий олимлар, тарихимиз фидойи даргаларининг хайрия ва ҳомийлик бобида олиб борган бемисл фаолиятлари замондошларимизни, биринчи галда, ёш авлодни хайрия ва ҳомийлик руҳида тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Иқтибослар/Сноски/References

[1] Алиқулов Х. ва бошқалар. Ҳомийлик ва саҳоват - энг олий қадрият. Тошкент: И.М.Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2006. - Б. 14.(Alikulov H. and others. Sponsorship and generosity are the highest value. Tashkent: Institute of Philosophy and Law named after I.M.Muminov, 2006 - P.14.)

[2] Амир Темур сабоқлари. (Иккинчи қисм) 1998 йил Тошкентда "Амир Темур илм-фан ва маданият ҳомийси" мавзусида ўтказилган Халқаро илмий конференция материаллари.- Тошкент: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва саънат нашриёти, 1999. - Б. 132. (Lessons of Amir Temur. (Part Two) Proceedings of the International Scientific Conference "Amir Temur Sponsor of Science and Culture", Tashkent, 1998. - Tashkent: Gafur Gulom Literature and Art Publishing House, 1999. - P. 132.)

[3] Азиз Қаяумов. Алишер Навоий. Тошкент, 1976 й. - Б. 54. (Aziz Kayumov. Alisher Navoi. Tashkent, 1976 - P. 54.)

[4] Байкалон шаҳри - Аракс ва Куа дарёлари бирлашадиган мавзе яқинидаги ўрта аср шаҳри; 1221 йили мўғуллар истилоси даврида вайрон қилинган ва 1403 йил Амир Темур фармони асосида бир ойда қайта тикланган. Амир Темур сабоқлари. (Иккинчи қисм) 1998 йил Тошкентда "Амир Темур илм-фан ва маданият ҳомийси" мавзусида ўтказилган Халқаро илмий конференция материаллари.- Тошкент: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва саънат нашриёти, 1999. - Б. 132. (Baikalon City is a medieval city near the Araks and Qua rivers; It was destroyed during the Mongol invasion in 1221 and restored in 1403 by the decree of Amir Temur in a month. Lessons of Amir Temur. (Part Two) Proceedings of the International Scientific Conference "Amir Temur Sponsor of Science and Culture", Tashkent, 1998. - Tashkent: Gafur Gulom Literature and Art Publishing House, 1999. - P. 132.)

[5] Болтабоев С.Д. Туркистондаги вақф мулклари тарихи. Ўқув-услубий қўлланма. - Наманган, 2005. - Б. 12.(Boltaboev S.D. History of foundation properties in Turkestan. Educational-methodical manual. - Namangan, 2005. - P. 12.)

[6] Каримов И.А. Халқимиз бор экан, Амир Темур номи барҳаётдир. "Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби". 5-том. Тошкент: Ўзбекистон, 1997. - Б. 167.

(Karimov I.A. While we have people, the name of Amir Temur is still alive. "New thinking and working time requirement". 5th. Tashkent: Uzbekistan, 1997. - P. 167.)

[7] Мирзо Улуғбек. Тўрт улус тарихи. Б.Ахмедовнинг таҳрири остида. Тошкент: Чўлпон, 1994. - Б. 231, 249-250. (Mirzo Ulugbek. The history of the four ulus. Edited by V.Akhmedov. Tashkent: Chulpon, 1994. - P. 231, 249-250.)

[8] Раҳматова Х.Х. Хожа Аҳрор Валийнинг ижтимоий-фалсафий қарашлари. Монография. - Бухоро, 2014. - Б. 87-88. (Rakhmatova H.H. Socio-philosophical views of Khoja Ahror Wali. Monograph. - Bukhara, 2014. - P. 87-88.)

[9] Саховатли инсонлар ва саломатлик посбонлари: Метод.-библиогра.қўлл. - Тошкент: Алишер Навоий ном. Ўзбекистон Миллий к-наси нашриёти.- 2006. - Б. 13. (Good people and health guards: Manual-bibliogr. - Tashkent: Publishing House of the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi. - 2006. - P. 13.)

[10] Темур тузуклари. - Тошкент: Ф.Фулом нашриёти, 1991. - Б. 67.(Temur's traps. - Tashkent: G. Gulam Publishing House, 1991. - p. 67.)

[11] Уйғун. Алишер Навоий. Ойбек мухаррирлиги остида: Тошкент: ЎзССР "Фан", 1942. - Б. 14-16.(Uygun. Alisher Navoi. Edited by Oybek. - Tashkent: Science of the Uzbek SSR, 1942. - P. 14-16.)

[12] Хайруллаев М.М. Маънавият юлдузлари. - Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2001. - Б. 12. (Khairullaev MM Stars of Enlightenment. - Tashkent: A. Kadiri Publication Publishing House, 2001. - P. 12.)

[13] Холикулова Х. Ўзбекистонда имконияти чекланган шахсларни ҳимоя қилиш сиёсати (1991-2014 йй).: Тарих.фан.бўйича фалсафа доктори (PhD) ... дисс. - Тошкент, 2018. - Б. 24-25.(Holiqulova H. Policy for the Protection of Persons with Disabilities in Uzbekistan (1991-2014): Doctor of Philosophy (PhD) in History ... diss. - Tashkent, 2018. - P. 24-25.)

[14] Чигатой улуси хони Кебекхон томонидан 1321 йилда пул ислоҳоти ўтказилган. Хулагийлар ва Олтин Ўрда тангаларига тақлидан икки хил: Оғирлиги 1.4. граммга тенг кумуш танга - динор ва майда кумуш танга - дирҳам зарб эттиришни йўлга қўйган. Кебекхон томонидан ягона умудавлат пуллари муомилага киритилиб, улар Кебекхон номидан (кепакий) асосан Бухоро, Самарқанд ва Ўтрор зарбхоналарида зарб қилиниб, унинг қиймати 6 та (бир кумуш танга 6 та кумуш дирҳамга тўғри келган) кичик дирҳамга тенг эди. Қаранг Эшов Б. Ўзбекистон давлатчилиги ва бошқаруви тарихи. Тошкент, 2012. - Б. 218. (In 1321 the king of Chigatay ulus Kebek Khan carried out monetary reform. Two different types of coins of the Hulaguids and Golden Horde: Weight 1.4. grams of silver - dinar and fine silver - dirham. The only coins issued by Kebek Khan were coins in the name of Kebek Khan (kepakiy), mainly in Bukhara, Samarkand and Otrar, whose value was 6 dirams (6 silver coins per silver). See Eshov B. History of statehood and governance in Uzbekistan. Tashkent, 2012. - P. 218.)

[15] Шарафуддин Али Яздий. "Зафарнома". А.Ўринбоев таҳрирлиги остида. Тошкент: Шарқ, 1997. - Б. 194. (Sharafuddin Ali Yazdi. "Zafarnoma"(Victory). Edited by A. Urinboev. Tashkent: East, 1997. - P. 194)

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№1 (2020)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000